

A satellite map of the Ems-Dollarddelta and Lauwersmeer area, showing a complex network of waterways and green land. The map is oriented vertically, with the coastline on the left and the inland area on the right.

Verslag

Delta's on Tour 2023

- Kennismaken
- Kennisuitwisseling
- Kennisbehoud

Eems-Dollarddelta & Lauwersmeer, IJsselmeergebied &
Zuidwestelijke Delta

Versie 24 oktober 2023



Voorwoord

Tijdens mijn studie Landinrichtingswetenschappen in Wageningen gingen wij regelmatig op excursie het land in. Bodemprofielen nemen in Drenthe, verkavelingspatronen bekijken bij Mijdrecht, vegetatie opnemen in de duinen van Terschelling, ruilverkavelingsprojecten ontwerpen in de Achterhoek. Tijdens deze excursies in het veld ging de theorie leven, je zag het voor je en het kreeg betekenis. Kennis werd uitgewisseld, je ging veel beter inschatten wat je eigenlijk voorstelde, en of het kans van slagen had.

Als afdelingshoofd Water en Ruimtegebruik bij Rijkswaterstaat WVL heb ik met verschillende onderdelen en gebieden van het Deltaprogramma te maken. Toen Gerben Dekker en Roel Doef met het voorstel voor een 'Delta's on Tour' kwamen was mijn belangstelling snel gewekt. De doelstelling om onze collega's in het veld kennis te laten maken, uit te wisselen en te behouden spreekt mij erg aan. Daar wil ik graag vanuit mijn rol medewerking aan verlenen! Ik zie het als een investering in onze mensen om zo kennis te delen en over te dragen. En om zo de verbinding te maken met de opgave buiten!

Samen werken aan een vervolg

Voor vervolgacties van deze Delta's on Tour is het wenselijk om aan te haken bij bestaand beleid en beheer. Daarom is fijn dat het Kennisnetwerk Deltaprogramma en Min. I&W/DGWB belangstelling hebben om (voorgestelde) initiatieven uit te werken met zowel landelijk beleid 'Den Haag' en Deltaprogrammaonderdelen.

Ook is er vanuit de Regionale directies RWS enthousiasme om de Deltatour een vervolg te geven. Voor nadere uitwerking is het goed om aansluiting te zoeken bij internationale netwerken. Denk daarbij aan het netwerk 'Large Shallow Lakes en Lagoons'.

Smaakt naar meer

Het is mooi om te zien dat de Delta's on Tour aantrekkelijk was voor jonge mensen én meer ervaren mensen, voor deelnemers uit alle deltagebieden en voor deelnemers uit verschillende werkvelden. Dat maakte de Tour tot een waardevolle leerervaring met een uitdagende opbrengst. Het smaakt wat mij betreft naar meer!



Jelte Bosma

Afdelingshoofd WVL Water &
Ruimtegebruik



Inhoudsopgave

Voorwoord	pagina 02
Introductie	pagina 04
Doelstellingen	pagina 05
Verbinden op drie niveaus	pagina 06
Reisverslag	pagina 10
Gebiedssynthese & Communiqué	pagina 36
Vervolg op Delta on Tour	pagina 38
Conclusies	pagina 41
Delta's on Tour Aftermovie	pagina 43
Dankwoord	pagina 44
Deelnemerslijst	pagina 45



Introductie

Met een groep van ongeveer 15 collega's hebben we van 3 tot en met 7 juli 2023 een tour gemaakt langs drie gebieden die een belangrijke schakel vormen in de formatie van Nederland als Deltaland: het Lauwersmeer/de Eems-Dollarddelta, het IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke Delta.

De aanleiding voor dit initiatief is het feit dat er verschillende regio/gebieden in Nederland zijn die samen met gebiedspartners een community vormen om zo integraal het gebied te ontwikkelen. Drie van deze gebieden kenmerken zich door sterke landschappelijke en thematische raakvlakken namelijk, de Zuidwestelijke Delta, het IJsselmeergebied en het Lauwersmeer/de Eems-Dollarddelta. Deze gebieden vormen belangrijke punten in de opbouw van NL als Deltaland. De afgelopen jaren hebben deze gebieden zich volop ontwikkeld tot levendige communities. Er worden verschillende platformdagen georganiseerd en projecten gerealiseerd, meestal vanuit het perspectief van één van deze specifieke gebieden.

Deze focus op het gebied is logisch en verklaarbaar en vanuit de opgave en organisatie van het gebied vaak ook een kracht. Toch is het goed om expliciet stil te staan bij de raakvlakken en verschillen tussen regio's. Naast fysische verschillen zijn er namelijk ook op het niveau van bijvoorbeeld de samenwerking, organisatie en cultuur. Kortom, een kans om elkaar nog beter te leren kennen, van elkaar te leren en kennis en informatie uit te wisselen. Dat was aanleiding om deze Delta's on Tour te organiseren.

In één week tijd hebben we deze drie Nederlandse deltaregio's bezocht om daar inhoud uit te wisselen en de omgeving te ervaren door een combinatie van presentaties/gesprekken/workshops én excursies met een vaste groep collega's aangevuld met experts en betrokkenen op locatie.

De vaste groep bestond uit een relevante community-collega's; mensen die actief zijn als gebiedswerker in één van de gebieden. De samenstelling van de groep is bewust een mix van junior, medior en senior. In 5 aaneengesloten dagen maakten we optimaal kennis en wisselden we kennis en ervaringen uit. Intercollegiaal contact in een informele ontspannen sfeer. We maakten vooral gebruik van eigen organisatie (kunstwerken, faciliteiten) en het eigen netwerk (bijv. onderzoeksinstituten of lokale NGO's). Onderdeel van het programma waren activiteiten als de Platformbijeenkomst IJsselmeer incl. de Water Challenge en de Platformbijeenkomst ZW Delta. We wilden andere gebieden zeker niet uitsluiten, maar voor dit intensieve programma hebben we keuzes moeten maken. Het zijn drie afzonderlijke gebieden, maar tezamen vormen deze gebieden wel belangrijke schakels in het vormen van Nederland als delta.

Dit document is een uitgebreid reisverslag van deze Delta's on Tour. Het beschrijft de route, de activiteiten en de lessen die zijn geleerd. Het is bedoeld voor een breed publiek om kennis te nemen van dit initiatief en geïnspireerd te raken om – op wat voor wijze dan ook – een vervolg te geven aan regio-overstijgende samenwerking.



Doelstellingen

De verschillende 'deltagebieden' vormen samen Nederland als Deltaland. Het overkoepelde doel van deze uitwisseling is om – vanuit de gedachte dat we samen dé delta vormen – onze krachten te bundelen en zodoende kennis te *maken*, kennis uit te *wisselen* en kennis te *behouden*.

1. Verbinden op drie niveaus

De werkreis richt zich op de NL'se Delta met als doel deze te verbinden op drie verschillende niveaus, namelijk in *tijd*, *ruimte* en *inhoud*. Concreet betekent dit dat deze werkreis (1) jong & oud, (2) verschillende geografische gebieden/regio's en (3) de inhoud, wat kunnen we leren van elkaar, verbinden.

2. Sneakpreview als opmaat naar meer

Het betreft een sneakpreview van de gebieden. We kunnen niet alles zien en doen wat we willen, maar het is de ambitie dat na deze reis eigen initiatieven ontstaan voor versterkte uitwisseling.

3. Verbreding als vervolg

We zijn niet landsdekkend. Er zijn andere gebieden waarvoor dit ook relevant is (denk bijv. aan het Rivierengebied of Rijnmond-Drechtsteden). Het doel is dan ook dat deze tour dient als inspiratie voor uitwisseling tussen andere groepen en thematieken.



Verbinden op drie niveaus

De doelstelling (vorige slide) sprak over het 'verbinden op drie niveaus'. Verbinden op het niveau van *ruimte*, *inhoud* en *generaties*. Deze verbinding op drie niveaus loopt als een rode draad door deze werkreis.



Ruimte: in een korte tijd de drie gebieden bezoeken en ervaren. Dit is bevorderlijk voor de uitwisseling van kennis en de kennismaking en effectiever dan drie bezoeken verspreiden over een langere periode.



Inhoud: door deze hoge intensiteit ontstaat er een samensmelting op inhoud. Wat kunnen we leren van elkaar en waar (nog beter) verbinden. Het gaat hier om thema's als: Zoetwater, Verzilting, Ecologie, Economie, Ruimtegebruik, Klimaatadaptatie, Governance en Waterveiligheid.



Generaties: niet alleen verbinden qua ruimte en inhoud, maar ook tussen jong en oud. Een unieke kans om gebiedskennis op een informele wijze over te dragen aan een nieuwe generatie.



Lauwersmeer / Eems-Dollard Delta

IJsselmeergebied

Zuidwestelijke Delta

Eems-Dollard/ Lauwersmeer



IJsselmeergebied

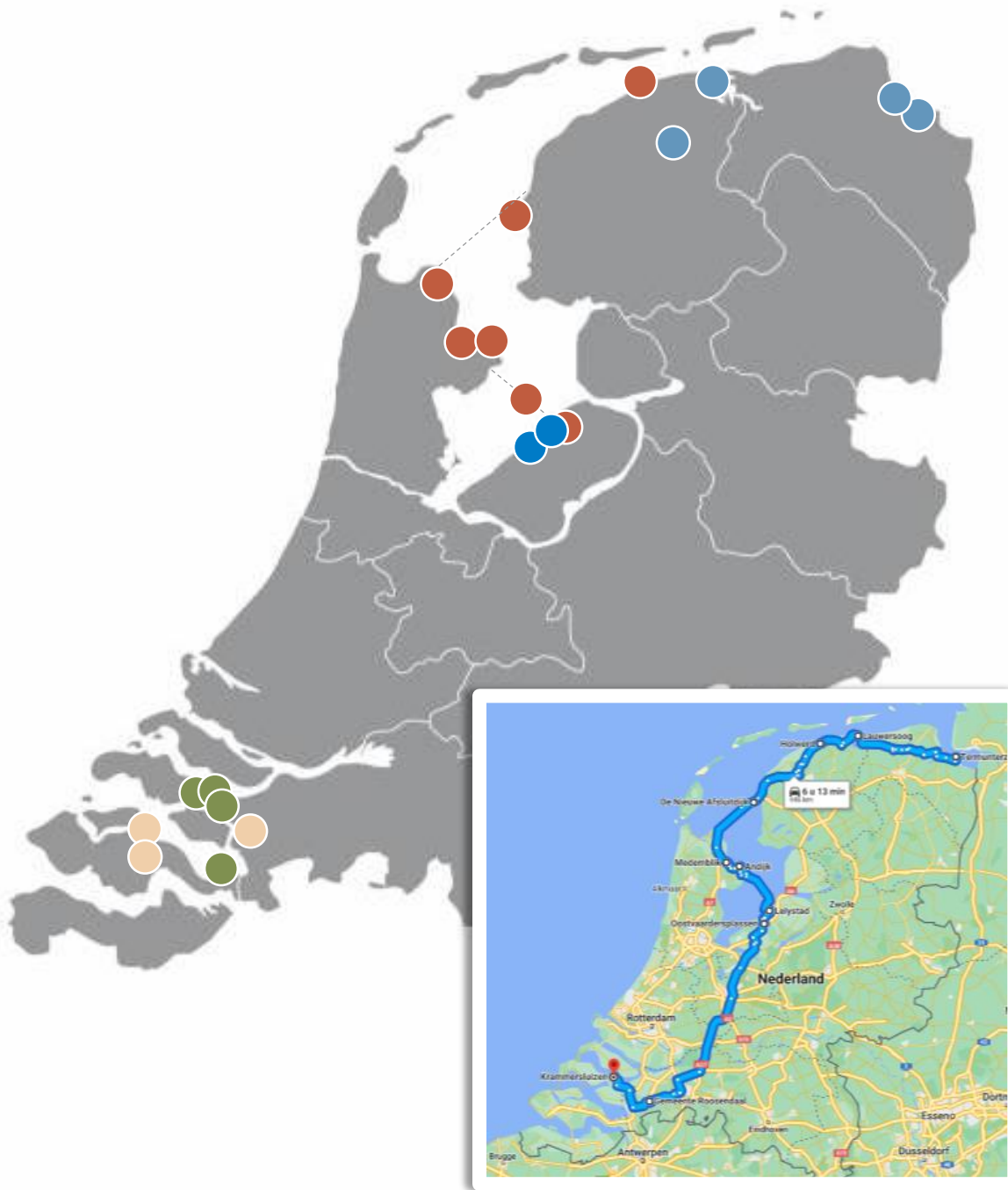


Zuidwestelijke Delta





Groepsfoto op dag 1 op de dijk bij Lauwersmeer/Waddenzee



Route op hoofdlijnen

- Dag 1: Termunterzijl, Eems-Dollard, Lauwersmeer/Waddenzee en Hardegarijp
- Dag 2: Holwerd, Waddenkust, Afsluitdijk, IJsselmeer, Den Oever,, Medemblik, Andijk, Houtribdijk, Lelystad
- Dag 3: Platformdag Smedinghuis (Lelystad) en Oostvaardersplassen
- Dag 4: van Lelystad naar de Platformbijeenkomst ZW-Delta (Roosendaal) en het Veerse Meer en de Oosterschelde.
- Dag 5: Excursies op de grens van zoet en zout (Oesterdam, Rammegors, Krammersluizen en Grevelingendam).

Dag 1 | 3 juli 2023



Reisschema	Activiteit	Tijd	Locatie	Wie
08.00-11.00	Afhankelijk van je opstapplaats/vertrekpunt (Utrecht, Lelystad, Groningen of Termunterzijl)	3 uur		
11.00-11.10	Start/Intro in Termunterzijl	1 uur		Gerben, Eline en Roel
11.10-13.00	Excursie rondom Eems-Dollard met lunch, door de Provincie Groningen en Groninger Landschap.	2 uur	Visserij museum Termunterzijl Locatie: Mello Coendersbuurt 38, 9948 PN Termunterzijl	Peter van Dijken (Provincie Groningen)
13.15-14.25	Reistijd van Termunterzijl naar Lauwersmeer	1 uur		
14.30-15.45 16.00-17.30	1 ^e stop bij dijk informatie centrum bij Lauwersoog 2 ^e stop bij dijk/sluisen Lauwersoog Daarna lopend richting restaurant (±30 min.)	3.5 uur (inclusief reistijd tussen stoppen)	Dijk informatie centrum Locatie: Haven 1, 9976 VN Lauwersoog	Robert Zijlstra (RWS) Sylvia Mosterd (Waterschap Noorderzijlvest)
18.00-19.30	Diner bij Lauwersoog	1.5 uur	Restaurant het Booze Wijn Locatie: Strandweg 1, 9976 VS Lauwersoog	
19.30-20.00	Reistijd van Lauwersoog naar Hardegarijp (Van der Valk)	30 min.		
20.00-21.00	Inchecken hotel en eigen tijd		Hotel van der Valk Locatie: Rijksweg 36, 9254 DJ Hurdegaryp	
21.00>	Avondprogramma (vrij)			



Visserij Museum Termunterzijl



Haven Termunterzijl



Polder Breebaart, Eems-Dollard



Polder Breebaart, Eems-Dollard



Eems-Dollard met rustende zeehonden



Eems-Dollard



Starten in het Noorden van Nederland

Eems-Dollard

In het Visserijmuseum van Termunterzijl verzamelen de deelnemers vanuit al de uithoeken van het land voor de aftrap van de Delta's on Tour. We starten met een toelichting over de ontwikkelingen in en rondom de Eems-Dollard door de Omgevingsmanager van de Provincie Groningen (Peter van Dijken). Vanuit de zaal klinken geluiden van herkenning vanuit collega's uit de Zuidelijke regio's. Er wordt ons uitgelegd hoe het programma Eems-Dollard 2050, omgaat met de slibproblematiek in de Eems. Het deelproject polder Breebaart bezoeken we later die ochtend, een voorbeeld hoe natuur beheer met het slibrijke water eruit kan zien.

De omgang met slib in dit gebied, geeft waardevolle inzichten voor de Zuidwestelijke delta. Er wordt afgesproken om hier de onderlinge (kennis)uitwisseling over te gaan intensifiëren. Er is ook herkenning over de internationale samenwerking die tussen Duitsland–Nederland in de Eems-Dollard plaats vindt en de Vlaams-Nederlands samenwerking in de Westerschelde door de Zuidwestelijke Delta collega's. Dit is interessante casuïstiek om ook in de toekomst ervaringen uit te wisselen.

Lauwersmeerdijk

Na een snelle lunch vervolgen we onze tour naar het Lauwersmeer. Eenmaal aangekomen bij het dijkbezoekerscentrum vertelt de Omgevingsmanager Waterschap Noorderzijlvest (Sylvia Mosterd) ons meer over de dijkversterking van de Lauwersmeerdijk-Vierhuizergat (zie [projectwebsite](#) voor meer info).

Naast het versterken van de dijk wordt er in het project ook naar kansen gekeken om bij te dragen aan de biodiversiteit in het gebied. Hiervoor worden, vanuit PAGW, rif-elementen en getijdexpoelen aan de voet van de dijk gelegd om ruimte te creëren voor een meer diverse onderwaternatuur en verschillende soorten gebieden met elkaar te verbinden. Ook de relatie vanuit dit project met het aanpalende oefenterrein van defensie is een interessante

Lauwersmeer en Waddenkust

Na het bezoek aan de Lauwersmeerdijk steken we de R.J. Cleveringsluizen over om uitzicht te krijgen over de Waddenzee én het Lauwersmeer. Hier licht collega Robert Zijlstra (RWS NN) toe hoe de gebieden gelinkt zijn en wat het Lauwersmeer kenmerkt.

In vervolg gesprekken met de regiocollega's worden, vooral de verschillen, met het IJsselmeergebied duidelijk. Er zijn vragen over het waterbeheer van het Lauwersmeer, het water komt vanuit het IJsselmeer en gaat via Friesland helemaal naar het oosten van Friesland. Wat betekent dit voor de waterkwaliteit van het Lauwersmeer?

Het plan voor een zoet-zoutgradiënt in het Lauwersmeer levert ook veel vragen op. Het is een mooie ambitie om de dynamiek te herstellen die na de afdamming in 1969 wegviel, maar wat geef je op? Het Lauwersmeer speelt een belangrijke rol voor waterveiligheid en (berging en afvoer) én voor zoetwaterbeschikbaarheid voor de omgeving. Bij uitstek een thema om inhoudelijk verbinding te leggen met de collega's in de Zuidwestelijke delta.



Rif-elementen als onderdeel van de dijkversterking



Versterking van de Lauwersmeerdijk



Uitleg door Omgevingsmanager Sylvia Borst



Dijkbezoekerscentrum



Groepsfoto op de Lauwersmeerdijk met zicht op de Waddenzee



Uitleg van Robert Zijlstra over de Waddenzee en het Lauwersmeer

Dag 2 | 4 juli 2023



Reisschema	Activiteit	Tijd	Locatie	Wie
08.00-09.00	Ontbijt in hotel		Van der Valk Hardegarijp	
09.00-09.30	Reistijd van Hardegarijp naar Veerhaven Holwerd	30 min		
09.30-11.30	Excursie: Holwerd Praatje en lopen over de kwelder	2 uur	Veerhaven Holwerd Locatie: 9947 TB, Termunten	Ernst Lofvers
11.30-12.15	Reistijd Holwerd naar Afsluitdijk nabij Kornwerderzand	45 min via Leeuwarden		
12.15-13.30	Stop/Lunch: De Nieuwe Afsluitdijk (expositie, lezing, buiten bij Vismigratierivier incl. lunchpakket		De Nieuwe Afsluitdijk Locatie: Afsluitdijk 1c, 8752 TP Kornwerderzand	Roel Doef
13.30-14.30	Reistijd van Nieuwe Afsluitdijk naar Medemblik met mogelijke korte stops (Dijkgatsbos (bommen 2 ^e WO en Gemaal Lely)	1 uur		
14.30-15.15	Bezoek/ Fishflow Innovations Medemblik	45 min	FishFlow Innovations Locatie: Dissel 4, 1671 NG Medemblik	Niels Manshanden
15.15-15.30	Reistijd van Medemblik naar Koopmanspolder	15 min		
15.30-16.45	Stop: Koopmanspolder (excursie, rondje ca 2-3 km), koffie/thee/sanitair	30 min	Thuis bij Roel Locatie: Kleingouw 7, 1619 CA Andijk	Roel Doef
16.45-17.30	Reistijd van Andijk naar Lelystad Van der Valk met stop op Houtribdijk	45 min		
17.30-18.30	Inchecken hotel en eigen tijd		Van der Valk Lelystad Locatie: Larserplein 1, 8226 PB Lelystad	
18.30-20.00	Diner in hotel		Van der Valk Lelystad	
20.00>	Avondprogramma (vrij)			



Van de Waddenzee naar het IJsselmeergebied

Holwerd

Vanuit Hardegerijp vertrekken we naar de Veerhaven van Holwerd, alwaar we de buitendijkse gebieden zullen bezoeken. Met een uitzicht over het wad en de veerhaven verteld collega Ernst Lofvers (RWS NN) ons over de geschiedenis, de huidige situatie en mogelijke toekomst van het complexe Waddensysteem. Sinds het afsluiten van de Zuiderzee reageert de Waddenzee op een kleiner geworden getijdensysteem. Dit ingrijpen is nog steeds te merken in het systeem en resulteerde o.a. in toegenomen sedimentatie.

Rondom de veerverbindingen vinden complexe gebiedsprocessen plaats. Gesprekken in de groep gaan over hoe je stakeholders en de omgeving 'goed' kan betrekken. En wat is de beste aanpak om een visie, op systeem niveau, over te brengen aan een breder publiek?

We sluiten het noordelijke gedeelte van de tour af met een wandeling over de kwelder naar een vogelkijkhut.

De Nieuwe Afsluitdijk

We bezoeken de tentoonstelling in het Afsluitdijk Wadden Center en kunnen zien welke ingrepen de Afsluitdijk ondergaat met het oog op de toekomst. We rijden over de Vismigratierivier naar Breezanddijk. Daar zien en ervaren we de enorme ingrepen die de overslag-bestendige Afsluitdijk heeft ondergaan.

De Quattroblocks (bovenkant) en de Levvel-blocs (onderkant) zijn sowieso imposant. Er ontspint zich een gesprek over duurzaamheid en building with nature in de Nederlandse delta's.

NH IJsselmeerkust, Fishflow Innovations en Koopmanspolder

We rijden langs het uitgestrekte nieuwe windmolenpark in het IJsselmeer maken en korte stop bij gemaal Leemans net te zuiden van Den Oever. We zien het grote peilverschil tussen IJsselmeer en de Wieringermeer. Vervolgens rijden we over de dijk van Wieringermeer langs het IJsselmeer, en bezoeken het bedrijf Fishflow Innovations in Medemblik. Niels Manshanden geeft een interessante en prikkelende lezing over technische waterinnovaties (o.a. innovatieve vijzels en pompen).

Er ontstaat een levendige discussie over de maakbaarheid van onze waterrijke leefomgeving. Is innovatie dé oplossing, of moeten we sommige dingen gewoon niet willen? En hoe is de verhouding tussen overheden en het bedrijfsleven? Moet je elkaar vrijblijvend kunnen informeren of ligt belangenverstrengeling mogelijk op de loer?

Geïnspireerd en gemotiveerd gaan we weer op weg naar het volgende onderdeel van onze trip: De Koopmanspolder te Andijk.



Waddenzee, nabij Veerhaven van Holwerd naar Ameland



Zicht op de Waddenzee kust



Waddenzee kust



Vogels kijken aan de Waddenzee kust



Afsluitdijk met Quattro-blocs en LEVVEL-blocs



Zicht op het IJsselmeer



Koopmanspolder

We bezoeken de Koopmanspolder (16 ha) voor een korte excursie en een verhaal over waterinnovaties. Roel Doef vertelt over het water- en peilbeheer van het IJsselmeergebied. De Afsluitdijk (1932) veranderde de zoute Zuiderzee in het zoete IJsselmeer met strak beheerde onnatuurlijke waterpeilen (hoger in de zomer en lager in de winter). De voor de natuur wenselijke dynamiek is hierdoor voor een groot deel verloren gegaan. Tijdens een waterinnovatie bijeenkomst is in 2007 het concept 'Achteroever' ontstaan. Een achteroever is selectief te verbinden met het IJsselmeer. In een achteroever is een gewenst peilbeheer toe te passen. En zo, met deze nieuwe vorm van water- en peilbeheer, ontstaat de mogelijkheid om meerwaarde te creëren voor ecologie, economie, recreatie en waterveiligheid. In de Koopmanspolder is al sinds 2011 geëxperimenteerd met dit concept. Het levert spectaculaire resultaten op voor planten, vissen, vogels en insecten. Momenteel heeft het drinkwaterbedrijf PWN belangstelling om in de polder proeven te doen voor een mogelijk aan te leggen klimaatbuffer. Het blijft dus ook weer een proefpolder. De gesprekken gaan over peilbeheer en kansen die andere vormen van waterbeheer bieden. Na een korte (sanitaire) stop bij Roel thuis, vervolgen we onze reis op weg naar Lelystad via de Houtribdijk.

Houtribdijk en Trintelzand

De Houtribdijk is de dijk tussen Enkhuizen en Lelystad en scheidt het Markermeer van het IJsselmeer. De Houtribdijk is fraai ontworpen (1976) en biedt daardoor steeds wisselende vergezichten op het IJsselmeer en/of het Markermeer. Bij Checkpoint Charley, op het midden van de dijk stoppen we even om te kijken naar het project Trintelzand. Het natuurgebied Trintelzand (ca. 500 ha) ligt in het Markermeer, nabij de Houtribdijk.

Trintelzand is een KRW-maatregel en in de periode 2017-2020 aangelegd als meekoppelkans met de versterking van de Houtribdijk. Met de aanleg van land-waterovergangen, moerasvlaktes, zandplaten en ondiep water is Trintelzand ontworpen om een kwaliteitsimpuls te geven aan het ecologisch functioneren van het Markermeer. De verwachting is dat de aanleg een positief effect heeft op waterplanten, macrofauna en vis en dat de productiviteit van het systeem (fytoplankton, zoöplankton en diatomeeën) toeneemt. Vogels, vissen en ook vleermuizen profiteren van deze toegenomen voedselbronnen. In de nieuwe landwaterovergangen zal tevens een weelderige moerasvegetatie ontstaan.

Nakaarten

We gaan nu richting Lelystad, terwijl we aan de horizon het project Markerwadden kunnen zien. We arriveren bij hotel Van der Valk, en nemen even de tijd voor ons zelf. Niet veel later zitten we aan het diner. Er is veel gesprekstof naar aanleiding van de vele inspirerende lezingen en veldbezoeken. Er ontstaan interessante uitwisselingen tussen vertegenwoordigers uit de verschillende gebieden. En zo ontstaat een band tussen Eems-Dollard – Lauwersmeer – IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke Delta.

Iedereen ervaart de kracht van samen delen van kennis en ervaringen. We zijn nog niet eens halverwege onze Delta's on Tour, maar we zijn al een hechte groep. We gaan lekker slapen en zien uit naar de volgende dag, niet wetende dat die een turbulente verrassing voor ons in petto heeft.



Sluis bij gemaal Leemans (ca 5.5 m niveauverschil tussen IJsselmeer en Wieringermeerpolder)



Niels Manshanden van Fishflow Innovations te Medemblik



Toelichting over de Koopmanspolder door Roel Doef



Dijkje van de Koopmanspolder



Zicht op Trintelzand halverwege de Houtribdijk



Moe maar voldaan aan het diner in Lelystad

Dag 3 | 5 juli 2023



Reisschema	Activiteit	Tijd	Locatie	Wie
08.00-09.30	Ontbijt in hotel + Eigen tijd		Van der Valk Lelystad	
09.30-09.45	Reistijd van hotel naar RWS Smedinghuis (Platformbijeenkomst IJG)	15 min		
09.45-17.00	Platformbijeenkomst IJsselmeergebied (incl. lunch) Programma: twee blokken (1 lezingen en 2 workshops). Netwerklunch. Workshops. Verdieping op onderwerpen en afspraken. Netwerkborrel (16.00-17.00 uur).	7 uur	RWS Lelystad, Smedinghuis Locatie: Zuiderwagenplein 2, 8224AD Lelystad	
17.00-17.15	Reistijd van Smedinghuis naar Hotel (Lelystad)	15 min.		
17.15-18.00	Eigen tijd		Van der Valk Lelystad Locatie: Larserplein 1, 8226 PB Lelystad	
18.00-19.30	Diner in hotel		Van der Valk Lelystad	
19.45-20.15	Reistijd van hotel naar Oostvaardersplassen	30 min		
20.15-22.00	Avondprogramma (Excursie Oostvaardersplassen) (optioneel)		Locatie: n.t.b.	Roel Doef



Platformdag IJsselmeergebied in Lelystad

Vandaag zouden we naar het Rijkswaterstaat kantoor in Lelystad gaan voor de Platformdag 'Het IJsselmeergebied in een keten van Delta's', maar de dag verliep anders.

Zomerstorm Poly overvalt ons

Al vroeg in de ochtend waren een aantal direct betrokkenen naar het Smedinghuis in Lelystad vertrokken om de dag voor te bereiden. Maar het zou heel anders lopen! Want voor bijna iedereen kwam 'de code rood' als onverwacht. Het stormde buiten en het regende afmeldingen. Het OV reed niet meer en het advies was om de weg niet op te gaan.

We hebben het geweten, want heel Nederland was in rep en roer en de schade was groot. Naast de deelnemers van de 'Delta's on Tour', die al in Lelystad waren, bezochten toch nog zo'n tiental anderen de Platformdag. Gelukkig waren de meeste sprekers al vroeg vertrokken en op tijd in Lelystad. Het was improviseren, maar dat maakte wel dat de presentaties en met name de daarop volgende gesprekken, volop de ruimte kregen.

Deltaverhalen en Deltadiscussies

Alleen het verhaal 'Delta's in de wereld' (William Oliemans & Marnix van der Vat van Deltares) ging niet door.

We begonnen met het verhaal over 'Delta's in Europa' van Gerben Dekker van RWS WVL en Sacha de Rijk van Deltares. Gerben gaf een terugblik op de 11th Shallow Lakes conference 11-16 juni 2023 in Tartu en Saskia deed dat over Eurolag 10 in Gydinia over lagoons.

Ruud Noordhuis (Deltares) gaf een indrukwekkend overzicht (historisch en geografisch) over Delta's in Nederland. Later op de dag kwamen de afzonderlijke Nederlandse Deltagebieden aan bod. Melloi Kremer (RWS NN) gaf een helder overzicht over wat er speelt in de Eems-Dollard Delta en het Lauwersmeer. De grensoverschrijdende problematiek kwam voor het voetlicht. Het IJsselmeergebied kwam zowel inhoudelijk als procesmatig uitgebreid aan bod. Roel Doef (RWS WVL) ging in op de inhoud en Edith Nobel (Provincie Fryslan) belichtte de nieuwe organisatie structuur van Platform IJsselmeergebied. Simon Brasser (RWS Zee & Delta en ZW Delta) gaf een goed beeld over de problemen én oplossingsrichtingen die er zijn in de Zuidwestelijke Delta.

Workshop samenwerken

Met een groep van ±20 man namen we deel aan een intensieve workshop over samenwerking, geleid door Roel Droef (RWS MN). Wat zijn tot nu toe de inzichten over de delta tour? Waar mag nog meer op geïnvesteerd worden op het vlak van samenwerken? Dit zowel voor intern als extern samenwerken. Via een groeps- gesprek/discussie verzamelden we verschillende inzichten, verbeterpunten en vragen, onderverdeeld in thema's (zie volgende pagina).



Samenwerking/ Platform

- Volgend jaar weer een Delta tour
- Thema bijeenkomsten (afstemmen binnen regio's)
- Digitaal platform voor kennis bijv. processtappen maatregelen (makkelijk deel- en vindbaar)
 - Gezamenlijke denktank (slib etc.)
 - Velddagen in andere regio's
- "buddy" systeem tussen regio's met vergelijkbare dossiers
 - Budgetten bij elkaar (bijv. dijversterkingen)

Communicatie

- Minder overleggen, meer mandaat
 - Whitepaper uitbrengen
- Kennis naar landelijk pers communiceren
- Frequent programma team gezamenlijk laten overleggen
 - Boek over delta's in NL
- Op de hoogte brengen van uitkomsten specifieke meetings tussen regio's

Internationaal

- Regionaal naar internationaal (EU water challenge, LSLL)
- Leren van internationale voorbeelden, aanpak en oplossingen

SAMENWERKEN

Kennis

- Leren van aanpak gebiedsprocessen (stakeholders betrekken, gewenste uitkomsten)
- Opbouwen systeemkennis als basis(kennis) voor toekomstige keuzes
- Knelpunten en bijhorende oplossingen verzamelen en delen
 - Hoe ontsluiten we kennis over; een ander waterpeil (hoger) + minder dynamiek?
- Wat betekent een grotere waterbuffer (IJsselmeer gebied)? (elders kennis?)
 - ZSS, wat betekent dit en wat weten we al?
- Effect afnemende productie ecosysteem op Natura2000 (bijv. Oosterschelde vs. IJsselmeer)
 - Interactie recreatie met Natura2000 doelen?

Systeemvisie

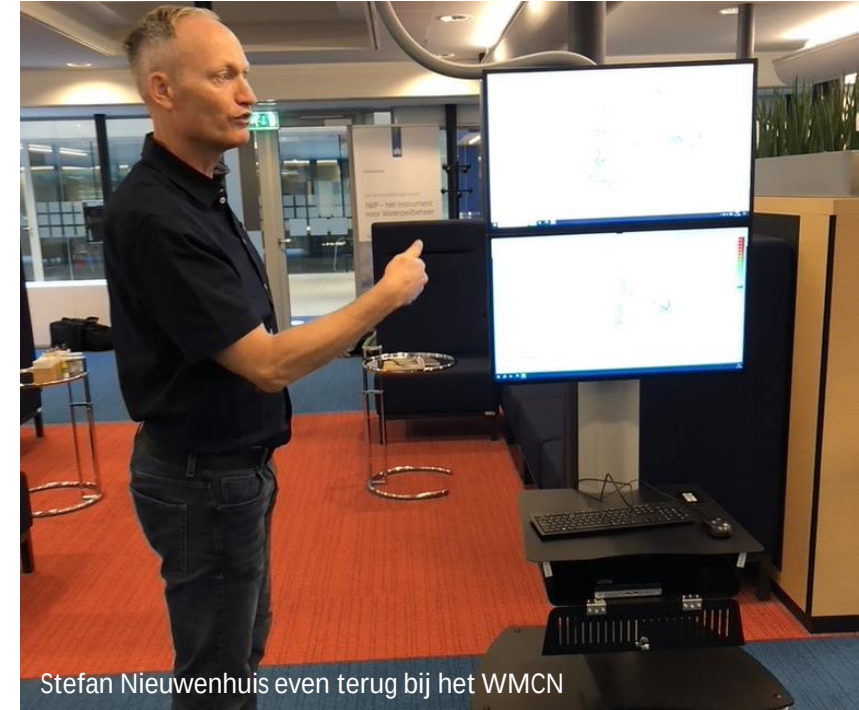
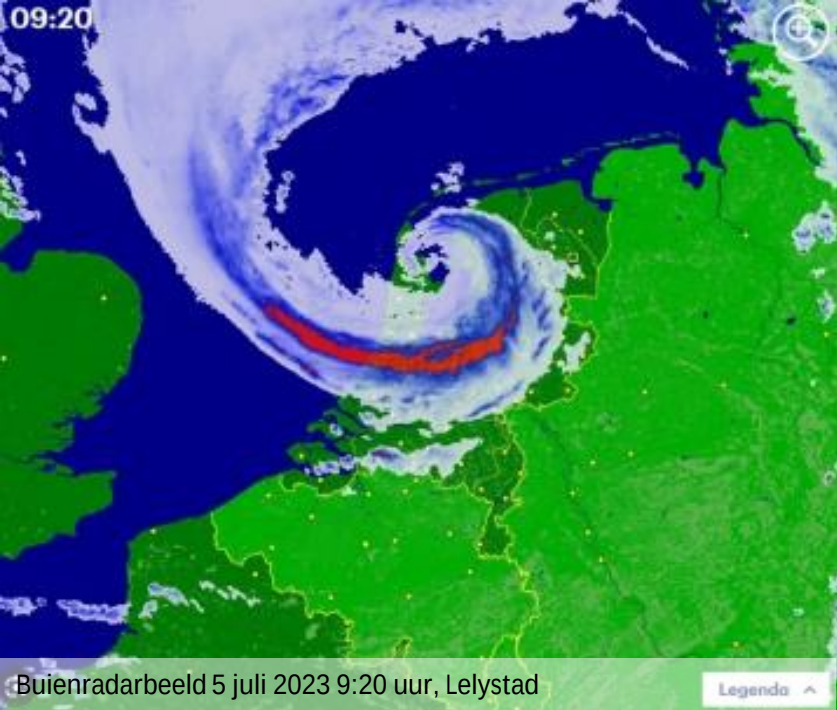
- Overzicht in gebiedsprocessen, agenda's, programma's, governance over de regio's, vervolgens bij elkaar brengen in "thema's" (droogte, kustverdediging..)
- Kansen en oplossingen "bovenregionaal"/op systeem niveau benaderen (bijv. scheepvaart, natuurontwikkeling)
- Afweegkader Ruimtelijke Verkenning IJsselmeer gebied vergelijken (mee denken) met keuzes strategie DP Zee & Delta. Idem voor van gebiedsprocessen.
- Integratie op monitoring/beleid tussen IJsselmeer, Waddenzee en Noordzee

Politiek

- Eén "Ministerie van Zee/Grote wateren"

Opdracht

- Samen(interregionaal) voor een boodschap/visie staan en dit uitdragen
- Ontwikkelen samenhangende keuzes de toekomst
- Heilige huisjes vastzetten (waar wordt niet aan getornd)
 - Neem genoeg met een 6
- Accent op nieuwe natuur i.p.v. behoud oude natuur





Oostvaardersoever, Oostvaardersplassen en het Markermeer

Na het diner bij Van der Valk vertrekken we naar de Oostvaardersplassen waar Laura Tack toelichting geeft over het PAGW project Oostvaardersoever. We gaan naar de Knardijk, en als we aan de oever van het Markermeer aan de voet van de Oostvaardersplassen staan, wijst Laura op de meegenomen kaart waar we staan en vertelt over de voorgenomen plannen.

Oostvaardersoever is een PAGW-plan waar het Markermeer en de Oostvaardersplassen elkaar vinden én versterken. Door de aanleg van slimme water in- en uitlaten, vispassages en natuurlijke land-waterovergangen kunnen in het voorjaar vissen uit het Markermeer naar de ondiepe moerassen trekken en zich daar voortplanten. De jonge vissen kunnen opgroeien in de ondiepe wateren van de ondergelopen rietvelden en graslanden. Als in de zomer en het najaar het waterpeil in die gebieden zakt, kunnen ze zich laten meevoeren met de stroming naar het diepere water waar ze via de vistrappen in het Markermeer komen.

Waar nu in het Markermeer het water tegen de basaltblokken klotst, worden straks op verschillende plekken luwten aangelegd met een onderwaterlandschap dat ruimte biedt voor planten en dieren. Hier krijgen algen, waterplanten, zoöplankton, schelpdieren en vissen kans om zich te ontwikkelen.

Ook het moeras profiteert: De Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen krijgen door de verbinding de mogelijkheid een waterbeheer in te stellen dat meer is afgestemd op een natuurlijker en goed functionerend moeras.

Vogels kijken

Vervolgens bezoeken we een wandelpad bij het Staatsbosbeheer informatiecentrum. In het ondiepe water zien we karpers zwemmen en in de stilte van de avond, met het lange licht van de ondergaande zon, hoorden we een koor van zangvogels.

Als we de ravage van afgebroken takken en omgevallen bomen niet (letterlijk) op ons pad tegen zouden komen, zouden we ook niet vermoeden dat enige uren eerder de zware storm Poly over dit landschap raasde.

We hebben ijsvogels voorbij zien vliegen, kluten, slobenden en buizerds en hoorden het metaalachtige getinkel van baardmannetjes. Op het volgende uitzichtpunt zien we de uitgestrekte velden van de Oostvaardersplassen met grote groepen Heckrunderen en Konikpaarden. We wanen ons bijna op een savanne ergens in Afrika.

In het donker keren we voldaan terug naar ons hotel en reflecteren we op de dag die vele gezichten kende.



Zicht op het Markermeer vanaf de Knardijk



Laura Tack vertelt over Oostvaardersoevers bij het Markermeer



Verhalen rond de kaart van het IJsselmeergebied



Vogelhut bij de Oostvaardersplassen



Een vredige zonsondergang na een dag met storm code rood



Sporen van de storm in de Oostvaardersplassen

Dag 4 | 6 juli 2023



Reisschema	Activiteit	Tijd	Locatie	Wie
07.00-08.00	Ontbijt in hotel		Van der Valk Lelystad	
08.00-09.30	Werkmoment Matrix (optioneel)		Van der Valk Lelystad	
09.30-11.30	Reistijd van Lelystad naar Roosendaal (ZW Delta werkconferentie)	2 uur		
12.00-17.30	ZW Werkconferentie (incl. lunch) 12.00 – 13.00 uur: Inloop/Lunch 13.00 – 14.00 uur: Plenaire programma 14.00 – 14.30 uur: Open Space: bezoek de lokale initiatieven 14.45 – 15.45 uur: Workshops. 15.45 – 16.00 uur: Afronden workshops en naar plenaire zaal 16.00 – 16.30 uur: Wrap-up 16.30 – 17.30 uur: Netwerkborrel	5,5 uur	Theater De Kring Locatie: Kerkstraat 1, 4701HT Roosendaal	
17.30-18.15	Reistijd van Roosendaal naar Hotel (Goes)	45 min.		
18.15-18.45	Inchecken hotel en eigen tijd		Van der Valk Goes Locatie: Anthony Fokkerstraat 100, 4462 ET Goes	
18.45-20.00	Diner in hotel		Van der Valk Goes	
20.00-20.30	Reistijd van hotel naar Veerse Meer	30 min		
20.30-22.00	Avondprogramma (Excursie Veerse Meer) (optioneel)		Locatie: N.t.b.	Gerben Dekker



Op weg naar de Zuidwestelijke Delta

Op weg naar Roosendaal

De ochtend start al vroeg. We checken uit in Lelystad en verzamelen in de lobby van het hotel om gezamenlijk onze inzichten tot nu toe te ordenen. De verschillende deltasystemen hebben veel met elkaar gemeen, de dynamiek of het gebrek daaraan tussen zoet en zout en de complexiteit van ecosysteem functioneren bijvoorbeeld. Toch zijn er ook nog veel vragen, voornamelijk wat betreft aanpak en organisatie. De vraag 'hoe doen jullie dat?' komt regelmatig voorbij.

Zuidwestelijke Delta Platformbijeenkomst

Na een vlotte reis komen we aan in Theater De Kring te Roosendaal voor de Zuidwestelijke Delta Platformbijeenkomst. De bijeenkomst is goed bezocht (er was een reservelijst) met een diverse groep deelnemers (stakeholders uit de regio, onderzoekers, overheid, belangstellenden). In het plenaire onderdeel van het programma worden vijf verschillende initiatieven gepresenteerd die door het Gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta worden ondersteunt. De vijf regionale initiatieven zijn: Ontwikkeling rif-bouw-station: Eten tegen Zandhonger; Rust voor natuur en ruimte voor mensen, perspectief voor het buitendijks gebied van Tholen; Waterkerend Kustlandschap 'De Banjaard'; Joint Fact Finding Zierikzee-Bruinisse; Herontwikkeling Verdrongen stad Reymerswael.

Interessant om te horen en te zien is de reactie van bestuurders op de initiatieven. Hieruit blijkt dat de politiek nooit ver weg is. Het gebruik van land/ruimte voor slimme oplossingen ligt gevoelig in de Zeeuwse delta en het belang van een goede samenwerking tussen natuur en landbouw wordt benadrukt. Vanuit de andere regio's wordt dit herkend: lokaal gevoel speelt een grote rol en het is dan ook essentieel om bewoners en lokaal bestuur te betrekken voor draagvlak.

Na het plenaire deel en de kennismakingsworkshops van de vijf verschillende initiatieven, is het tijd voor verschillende break-out sessies. De thema's van de sessies waren: Geen zee te hoog; Veerse Meer; Westerschelde en rol scheepvaart; Ecologie en waterkwaliteit; Kennisprogramma Zeespiegelstijging.

Het verslag van deze bijeenkomst is te vinden op de [website](#) van de ZW Delta.



Uitwerken ideeën in Lelystad



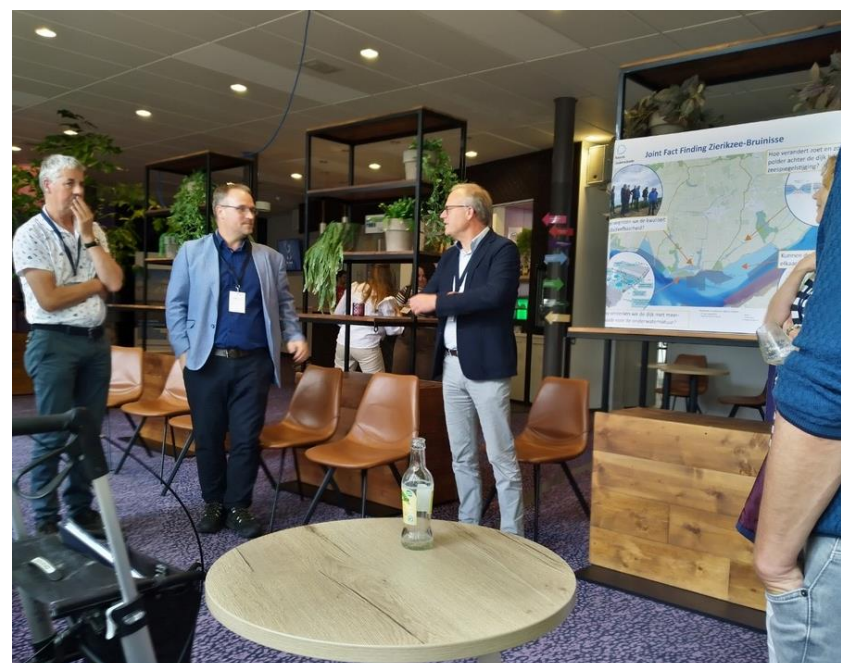
Platformbijeenkomst Zuidwestelijke Delta



Kennisprogramma Zeespiegelstijging aan het woord



Samen aan de slag rondom de ZW Delta initiatieven



In gesprek over Joint Fact Finding Zierikzee-Bruinisse



Platformbijeenkomst Zuidwestelijke Delta



Het avondprogramma

Na het gezamenlijke diner in Goes zijn we met de groep o.l.v. Silvana Ciarelli (RWS Zee & Delta) richting de Zandkreekdijk gereden. Daar hebben aan de hand van de kaart van Zeeland het systeem van de ZW Delta besproken en de compartimentering die ontstond met de Deltawerken.

Oosterschelde

We starten aan de Oosterscheldezijde. Door de bouw van de Oosterscheldekering is er één derde minder uitwisseling van water. Het dynamisch evenwicht is verstoord, de stroming is afgenomen en daardoor is er geen natuurlijke opbouw van platen en slikken. Dit fenomeen wordt ook wel zandhonger genoemd.

Het gevolg is dat platen, slikken en schorren langzaam onder water verdwijnen. Hierdoor neemt de voedsel-beschikbaarheid af en staan natuurwaarden onder druk. Ook voor de veiligheid is zandhonger nadelig. Sinds de aanleg van de Deltawerken is ongeveer 1100 ha intergetijdengebied verdwenen en naar verwachting zal dit in 2060 bijna 2.800 ha zijn. Om dit tegen te gaan is er continue onderhoud nodig. Om negatieve effecten van zandhonger tegen te gaan voert Rijkswaterstaat periodiek suppleties uit om platen en slikken op te hogen.

Veerse Meer

Met een mooie zonsondergang eindigden we de avond aan de zijde van het Veerse Meer met zicht op het doorlaatmiddel 'De Katse Heule'. Het Veerse Meer is een systeem wat ook lijdt onder het gebrek van dynamiek. De bodem- en waterkwaliteit en natuur in het Veerse Meer ontwikkelen zich niet goed en in 2019 en 2020 was er sprake van vissterfte. In diepere delen van het meer worden op de bodem witte bacteriematten (Beggiatoa) waargenomen en in warme perioden treedt er zuurstofloosheid op.

Lopend onderzoek moet zicht geven op de knelpunten en mogelijke oplossingsrichtingen. In vervolg daarop worden de eventuele verdere maatregelen verder uitgewerkt. De inzichten die in dit onderzoek worden opgedaan zijn interessant voor andere watersystemen met soortgelijke problemen of systemen die voor de keuze staan om

Overal in de Zuidwestelijke Delta zie je de effecten van de Deltawerken terug. Er wordt veel door mensen gestuurd en intensief beheerd terwijl het gebied nog zoekend is naar een nieuwe balans. De opgaven met het oog op de toekomst zijn groot. Dat roept te vroeg op: hoe houden we de delta veilig, economisch vitaal en ecologisch veerkrachtig.

Al lopend op de dijk langs het Veerse Meer voeren we het gesprek over de dynamiek van deltagebieden. De dynamiek – en het zoeken van gebieden naar nieuwe balansen – zou een streefbeeld moeten zijn. Wat willen we nastreven in een gebied wat zichzelf misschien wel blijvend aan het ontdekken is?



We buigen ons over de Zeeuwse Delta



De Oosterschelde met zicht op de Katse Heule



Langs de oevers van de Oosterschelde



Overzicht van de Zeeuwse Delta



De oevers van het Veerse Meer



Zonsondergang bij het Veerse Meer



Reisschema	Activiteit	Tijd	Locatie	Wie
07.30-08.30	Ontbijt in hotel		Van der Valk Goes	
08.30-09.00	Reistijd naar de Oesterdam Parking	30 min.		
09.00-09.30	Stop/Toelichting: op de Oesterdam (toelichting over de Oosterschelde)	30 min.	Locatie: N.t.b.	Wouter Quist & Marijn Tangelder
09.30-10.00	Reistijd naar Rammegors	30 min.		
10.00-12.00	Stop/Wandeling: een wandeling nabij het Rammegors o.l.v. Theo Musse en Gerard Westerweel van Staatsbosbeheer en toelichting op kansen van dit gebied en op de kansen en belemmeringen van het Deltagebied in het algemeen.	2 uur	Informatiepunt Rammegors Locatie: Krabbenkreekweg, 4675RB Sint Philipsland	Mascha Dedert
12.00-13.00	Reistijd naar Restaurant Grevelingen met een stop (30 min) bij de Krammersluizen uitkijktoren (toelichting Wouter)	15 min.		Wouter Quist
13.00-14.30	Lunch en Afsluiting van de tour		Restaurant Grevelingen Locatie: Parallelweg 1, 4311NE Bruinisse	Gerben, Eline en Roel
14.30-17.30	Afhankelijk van je opstapplaats/vertrekpunt (Utrecht, Lelystad, Groningen of Delfzijl)	3 uur		



Op de scheiding van zoet en zout

We checken uit in Goes en vertrekken naar de Oesterdam. Wat een heerlijke ochtend om de dag op deze plek te starten. We verwonderen ons over het heldere water van de Oosterschelde en zien Yerseke in de verte liggen.

Oesterdam

Marijn Tangelder (RWS Zee & Delta) geeft een toelichting op de ontstaansgeschiedenis van de ZW Delta. De Oesterdam is een compartimenteringsdam en scheidt het Schelde-Rijnkanaal van de Oosterschelde. In 2013 is hier 350.000 kuub zand aangebracht als veiligheidsbuffer én als compensatie voor de zandhonger. Er zijn ook korven met oesterschelpen (kunstmatige riffen) aangelegd die zich ondertussen hebben ontwikkeld tot levende oesterriffen. Deze riffen met een breedte van 8 m en variërende lengte (100 tot 250 m) werken als golfbrekers die het erosieproces vertragen.

De Oesterdam waarop we staan klinkt langzaam in en dit leidt tot een versnelde waterveiligheidsopgave. Wouter Quist (RWS Zee & Delta) geeft een nadere toelichting over het initiatief de 'Verdrongen stad Reymerswael'. Deze stad verdween door de St. Felixvloed in 1530. Het weer zichtbaar maken van deze stad kan gekoppeld worden aan de veiligheidsopgave en tevens andere doelen dienen (educatie, toerisme, natuur).

We bespreken met elkaar dat deze initiatieven laten zien dat een opgave vaak multisectoraal is, het gaat niet alleen over waterveiligheid, ook over andere waarden zoals cultuurhistorie en ecologie. Met zo'n groep collega's valt er nooit een stilte, de vragen blijven komen en die gaan niet alleen over de Oosterschelde. We concluderen aan het begin van de dag dat één dag voor de ZW Delta te kort is om alles te bespreken.

Rammegors

Via oude dijkweggetjes komen we aan bij het Informatiepunt Rammegors. Gidsen Theo Musse en Gerard Westerweel van Staatsbosbeheer staan ons op te wachten. We maken kennis onder het genot van een bakje koffie of thee en Mascha Dedert (RWS Zee & Delta) geeft vervolgens een korte introductie. Het Rammegors (sinds 1970 afgesloten van de Oosterschelde) is in 2014 als compensatie voor de zandhonger door van een afsluitbare doorlaat in de zeedijk weer verbonden met de Oosterschelde. Hierdoor ontstaat een zilt natuurgebied.

Het is afgaand tij en we zien het water door het doorlaat stromen richting de Oosterschelde. Onder leiding van de gidsen kunnen we het gebied in (wat normaliter niet is toegestaan). Wat bijzonder om de transitie van zoet naar zout te zien, we starten onze tocht met zoete vegetatie en lopen steeds meer richting zoute vegetatie.



Uitleg van Marijn Tangelder op de Oesterdam



De Oosterschelde vanaf de Oesterdam



Informatiepunt Rammegors



Uitleg van Mascha Dedert over Rammegors



Zeekraal in het natuurgebied



Struinen door het Rammegors



Na het struinen door dit bijzondere stukje getijdengebied rijden we via de Philipsdam richting de Krammersluizen gemarkeerd door hoge windmolens. We beklimmen de uitkijktoren die bij de hoge windmolens, die het object als het ware markeren, in het niet lijkt te vallen.

De Krammersluizen

De Philipsdam scheidt het zoete Volkerak-Zoommeer en de zoute Oosterschelde en was, samen met de Philipsdam, noodzakelijk om het nadelige effect (minder uitwisseling van water) van de Oosterscheldekering tegen te gaan. Door het compartiment kleiner te maken, werd het effect van het getij weer groter.

De Krammersluizen zijn samen met de Philipsdam aangelegd tussen 1976 en 1987 en zorgen ervoor dat de drukke vaarroute tussen Zeeland en de grote rivieren beschikbaar blijft. De object bestaan uit twee sluizen voor beroepsvaart en twee jachtsluizen voor recreatievaart, goed voor zo'n 13.000 openingen per jaar.

Bij de duwvaartsluizen wordt in 2025 de huidige Zout-Zoet Scheiding (ZZS) vervangen door de Innovatieve Zout-Zoet-Scheiding (IZZS). Het systeem combineert bellenschermen met spoelen van zoet water. Een doorlaatmiddel zorgt ervoor dat overtollig water gespuid kan worden en dat vissen kunnen migreren tussen de Oosterschelde en de rivieren.

Volkerak-Zoommeer

Als we de andere kant op kijken zien we het Volkerak. Het Volkerak vormt via het Schelde-Rijnkanaal samen met het Zoommeer een belangrijk zoetwatersysteem.

Het watersysteem heeft belangrijke natuurwaarden, vormt een belangrijke route voor scheepvaart en is voor een deel van Zeeland ook belangrijk als zoetwaterbron voor landbouw. Om het meer zoet te houden, wordt actief doorgespoeld met zoetwater uit het Hollands Diep richting de Oosterschelde. Wouter vertelt dat er de laatste tijd meer nieuwe aanvragen zijn om gebruik te maken van het zoete water. Dit is een interessante ontwikkeling en ook een thema om breder met andere watersystemen kennis over uit te wisselen.

Blauwalgen vormen in de zomermaanden regelmatig voor overlast. Hiervoor wordt verkend of we meer inzicht kunnen genereren wanneer en waar de blauwalgen voorkomen om zo ook te kunnen anticiperen.

Zoet-zoutscheidingen en de blauwalgenproblematiek zijn onderwerpen waar we lang niet over zijn uitpraat raken en waar we intensiever met elkaar kennis en ervaring kunnen uitwisselen.

Toosten op de samenwerking

We sluiten met elkaar af in Restaurant Grevelingen, een bijzondere locatie op de kruising van de Oosterschelde, het Volkerak-Zoommeer en het Grevelingenmeer, voor een gezamenlijke lunch. Tijdens de lunch bespreken we met elkaar wat onze grootste inzichten zijn geweest de afgelopen dagen én welke actie we voor onszelf zien om na deze week op te gaan pakken.

We toosten op elkaar en de Nederlandse Delta, nemen afscheid met een traan en een lach. Het is bijzonder om te zien dat je in een korte tijd een band met elkaar opbouwt en de gezamenlijke hartstocht voor het vakgebied ervaart. Het geeft inspiratie en energie om samen de schouders eronder te zetten.



Uitkijktoren bij de Krammersluizen



Uitleg door Wouter Quist over IZZS en het Volkerak-Zoommeer



Uitzicht op het Krammersluizencomplex



In gesprek op de Krammersluizen uitkijktoren



Uitzicht op het Krammersluizencomplex



Gerben, Eline en Roel; tevreden met het resultaat!



Gebiedssynthese

Gedurende de tour heeft iedereen een matrix ontvangen. Een matrix waar op basis van verschillende elementen de raakvlakken en verschillen tussen de gebieden expliciet gemaakt kunnen worden. Het resultaat is een gebiedssynthese; een karakterschets/identiteitskaart van de gebieden.

Op welke elementen kunnen we de gebieden vergelijken? Hebben we raakvlakken of zijn we juist uniek? En, op welke thema's moet versterkte uitwisseling plaats gaan vinden en op welke onderwerpen kunnen we acties formuleren?

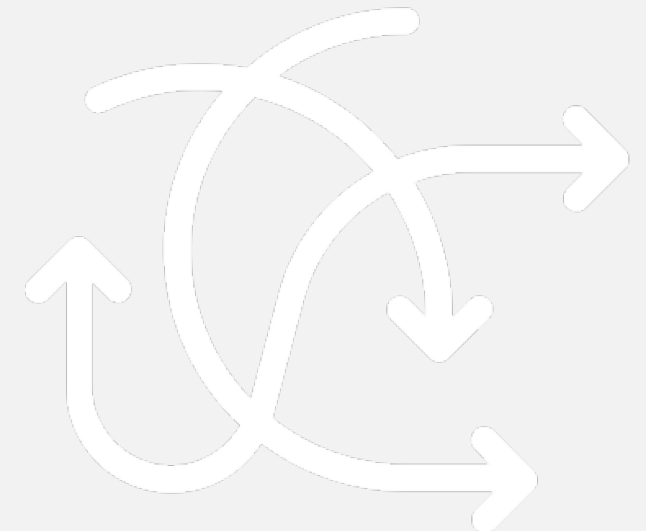
Deze actie kwam op verschillende punten in het programma terug. Zowel tijdens de Platformdag IJsselmeergebied als tijdens de ZW Delta Platformbijeenkomst. Op dag 3 hebben we expliciet (zie pagina 21) stilgestaan bij concrete onderwerpen waarop intensievere samenwerking wenselijk is én wat voor actie daaraan gekoppeld kan worden.

Op dag 4 (zie pagina 28) hebben we ons verdeeld over de verschillende workshops om zo uiting te geven aan de kracht van grens overstijgende samenwerking. Deze workshoprondes vormen vervolgens waardevolle input om de raakvlakkenmatrix verder uit te werken en vorm te geven.

Het invullen van de matrix heeft de groep geholpen om samen op zoek te gaan naar de acties om de samenwerking, of het nu gaat om kennisagenda's, systeemanalyses of gebiedsprocessen, te continueren en/of bestendigen. De matrix – als een gebiedsoverstijgende synthese – is het resultaat van de inzichten en observaties van de deelnemers van de Delta's on Tour dienstreis. Deze matrix is te vinden op [OneDrive](#).

Vanuit deze gebiedsoverstijgende synthese, de gesprekken die we gedurende de reis met elkaar hebben gevoerd en de reflectie aan het einde van de reis hebben we als groep een communiqué opgesteld; vijf speerpunten die we willen meegeven. Deze vijf speerpunten zijn op de volgende pagina (pagina 39) toegelicht.

Naast deze speerpunten heeft de groep ook persoonlijke inzichten en acties opgehaald (zie pagina 40).





Communiqué

1

Benut de intrinsieke kracht van de regio en focus op systeemgericht (samen)werken. Binnen de regio's moet meer aandacht zijn voor – naast specialistische kennisontwikkeling – een systeemgerichte benadering waarbij ruimte is voor lokale initiatieven.

2

Investeer in samenwerking tussen regio's, overheden, bedrijfsleven, kennisinstituten en NGO's. Op alle fronten loont het om meer samen te werken. Multi-actor samenwerking gaat niet vanzelf, maar kan veel opleveren.

3

Kijk breder dan je eigen gebied. Nationale (water)systemen zijn met elkaar verbonden. De organisaties en uitvoeringen van gebiedsagenda's en Deltaprogrammaonderdelen kunnen beter worden afgestemd zodat ieder gebiedsproces er voordeel bij heeft.

4

Zoek verbinding op de inhoud. Onze Nederlandse deltagebieden zijn sterk vergelijkbaar en interessant verschillend. Een concrete kans voor verbinding op inhoud (eventueel met TKI) is de concretisering van 'Water en Bodem sturend'.

5

Kennis (over het beheer) van Nederlandse delta is een exportproduct. Zoek als regio en in verbondenheid met elkaar naar Europese samenwerkingen en eventueel gezamenlijke (EU) funding.



Voortzetting van de 'Delta's on Tour'

Naast de speerpunten (communiqué op de vorige pagina), wat dient als een boodschap van de lezers van het verslag, heeft de groep een lijst met persoonlijke acties geformuleerd en is er ambitie op de Delta's on Tour een vervolg te geven.



Persoonlijke acties

De persoonlijk geformuleerde acties variëren van: contact houden tussen twee adviseurs tot actieve kennisdeling op bepaalde specifieke thema's zoals zoet-zoutscheidingen en sedimentbeheer. Deze spin-offs – in wat voor vorm dan ook – zijn een belangrijk en beoogd resultaat van de tour. We zien dat er al spontaan vervolgacties uitgevoerd zijn. Als een geheugensteuntje zijn de persoonlijke verwoorde acties terug te vinden op pagina 39-40 van dit verslag. Of hoofdlijnen zijn de acties te clusteren als: (1) intensiveren van de kennisdeling, (2) samenwerking (nationaal en internationaal) versterken en (3) werken aan onderzoek en overzicht.



Reflectiemoment

In het najaar van 2023 wordt een afsluitend kort koffiemoment georganiseerd (digitaal via Teams en/of fysiek ergens centraal in Nederland). Dit moment gebruiken we om te reflecteren op de 'oogst' van de Delta's on Tour én om met elkaar te bespreken wat de stand van zaken is aangaande de persoonlijke acties. De effecten van deze werkreis werken op verschillende niveaus door.



Doorkijken naar 2024 en daarna

De doorwerking kan verschillende vormen hebben en ontstaan op verschillende niveaus (zoals blijkt uit de communiqué, pagina 37). Voor vervolgacties van deze Delta's on Tour is het wenselijk om aan te haken bij bestaand beleid en beheer. Dit geldt ook als het gaat om een vervolg op deze Delta's on Tour. Concreet is het daarom fijn dat Saskia van Vuren vanuit het Kennisnetwerk Deltaprogramma en Koen Kaffener en Floris de Boer vanuit Min. I&W/DGWB belangstelling hebben om (voorgestelde) initiatieven uit te werken. Ook is er vanuit de RWS regionale dienstonderdelen enthousiasme om de Deltatour een vervolg te geven.

Naast deze regionale en nationale verbinding, is het voor nadere uitwerking en financiering ook goed om aansluiting te zoeken bij internationale netwerken. Denk daarbij aan het netwerk 'Large Shallow Lakes en Lagoons' en mogelijke verkenning EU-funding in nauwe samenwerking met Bureau Brussel van RWS.



Persoonlijke inzichten

“Dynamiek zou een streefbeeld moeten zijn. Hoe is dit op te nemen in planvorming.”

“De frisse blik/vragen vanuit een ander gebied.”

“Ervaring/kennis opgedaan over zoet-zout dynamiek en waar je rekening mee moet houden.”

“Omgeving vs. problematiek bijv. rondom natuur. Hoe gaan andere regio's daarmee om?”

“De verschillende belangengroepen en het sentiment dat sterk speelt bij bijv. ontpoldering.”

“Hoe pakken we dit aan (communicatie), wat zijn e.g. verschillen Eems-Dollard en de Westerschelde (leren van elkaar).”

“Landbouwgebieden zijn minstens zo uitgestrekt als de wateren. De combinatie is heel mooi. Zout is mooier en fijner dan zoet waternatuur. Koppeling leggen met Mooi NL.”

“Mensen en organisaties bij elkaar brengen werkt. Stap in de schoenen van een andere belanghebbende, daar ligt ook kennis.”

“Het verhaal van de gebieden meer benutten in de dagelijkse projecten.”

“Klimaatadaptatie, maximaal benutten van natuurlijke processen”

“Inspiratie door de gesprekken en het veldbezoek”

“Opschalen van kleine initiatieven naar gebieds-/systeemgericht werken is onze grote opgave”

“M.b.t. Lauwersmeer: zoetwater is ook prima”

“Onontkomelijk om ook conventionele oplossingen uit te werken.”

“Het werkt inspirerend en het geeft energie om bij elkaar in de keuken te kijken”

“Veel gezamenlijke uitdagingen, maar wel een uniek DNA”

“Zeeland is een razend interessant gebied.”

“Lokaal sentiment speelt een grote rol. Bewoners en lokaal bestuur betrekken voor draagvlak.”

“visvriendelijke vijzels zorgen ook voor vispasseerbaarheid”

“In een visie kun je niet wonen”

“Leren van elkaar: ook op het onderwerp zoet-zoutindringing (lessen en ervaring voor Lauwersoog).”

“rommelen in de marge waarderen”

“Belang van nationaal vs. regionaal werken. Plannen maken voor een heel gebied maar of het succes wordt is afhankelijk van de contacten met de regiopartners.”



Geïnventariseerde Acties

1

INTENSIVEREN (KENNIS)UITWISSELING

- Uitwisselen van kennisagendering en -prioritering (wat moeten we weten, wat weten we goed genoeg en wat zijn prioritaire kennisleemtes).
- Gebiedsoverstijgende themadagen organiseren over bijv. inrichten gebiedsprocessen, planvorming etc. De kennis hierover borgen en centraal beschikbaar stellen.
- Kennis/connecties ophalen over zout-indringing rondom sluizen en meenemen naar zoutindringing op het Eemskanaal (Bijv. Kornwerderzand).
- Koffietafeloverleg tussen ZW Delta, IJG en NN én gezamenlijk afstemmen met EU (onderzoeksbudget).
- Andere groepen en niveaus ook laten ontmoeten. Integratie door interactie.
- NOV MN samenbrengen met NN en ZD rond thema's als verzilting en belanghebbenden.
- Kijken naar de mogelijkheden voor regio-overstijgende brainstormsessies (over een specifiek onderwerp/gebied); 1-op-1 op in groepen.
- Binnen RWS MN de link leggen tussen IJsselmeer en de Waddenzee over beheer/beleid/monitoring/processen.
- Kennis over zoet-zoutovergangen tussen ZWD en NN uitwisselen én PAGW sparringgroepen.

2

SAMENWERKING (NATIONAAL EN INTERNATIONAAL) VERSTERKEN

- Gezamenlijk optrekken in de internationale netwerken van Large Shallow Lakes en Lagoons (WVL).
- Koppeling onderzoeken met programma Mooi NL.

3

WERKEN AAN ONDERZOEK & OVERZICHT

- Onderzoek doen naar innovatief verbinden deltawateren voor vis.
- Overzicht krijgen van gebiedsprocessen en -producten (delen van kennis, ervaringen, instrumenten etc.).
- Onderzoek doen naar de aanleg van strekdammen in de voordelta voor zeewaartse kustbescherming i.c.m. natuurontwikkeling.



Conclusies

Aan het begin van de 'Delta's on Tour' werkreis hadden we een doelstelling voor ogen (pagina 5). Op deze pagina blikken we kort terug naar de doelstellingen om vervolgens conclusies te trekken. De verschillende 'deltagebieden' vormen samen Nederland als Deltaland. Het overkoepelde doel van deze uitwisseling was om – vanuit de gedachte dat we samen één delta vormen – onze krachten te bundelen en zodoende kennis te maken, kennis uit te wisselen en kennis te behouden. Vervolgens hadden we drie subdoelen geformuleerd (pagina 5).

1. **Verbinden op drie niveaus.** De werkreis was erop gericht om de Nederlandse Delta te verbinden op drie verschillende culturen/niveaus, namelijk in tijd, ruimte en inhoud. Deze werkreis moest (1) jong & oud en (2) verschillende regio's verbinden. Dit is met de reis zeker gelukt. Er was een mooie mix van ervaren collega's en junioren verdeeld over de verschillende regio's (zie deelnemerslijst, pagina 45). Daarnaast was het ook de intentie om (3) de inhoud te verbinden. Ook dat is zeker gelukt door een diverse en evenwichtige invulling van het programma (met thema's als ecologie, techniek, omgeving, governance) en de verschillende achtergronden van de deelnemers.
2. **Sneakpreview.** Vooraf hebben we aangegeven dat deze reis een sneakpreview is van de gebieden. We hebben ook lang niet alles kunnen zien en bespreken wat we zouden willen, maar het was de ambitie dat na deze reis eigen initiatieven ontstaan voor versterkte uitwisseling. De impact van deze werkreis laat zich lastig kwantificeren, maar de gebiedssynthese (pagina 36) en met name uit de persoonlijke inzichten en acties (pagina 39-40) blijkt dat er op verschillende manieren een ontwikkeling ontstaat.
3. **Verbreiding.** Niet alle Nederlandse deltaregio's waren onderdeel van deze reis. Een dergelijke uitwisseling is echter wel relevant voor de andere gebieden. Het uiteindelijke doel was daarmee ook dat deze tour zou dienen als inspiratie voor uitwisseling tussen andere groeperingen en thematieken. Deze verbreding zal nog moeten blijken, maar uit verschillende vragen die we hebben ontvangen en verzoeken om onze ervaringen te delen de bredere interesse binnen de organisatie en daarbuiten.

En hebben we met deze reis onze doelstelling bereikt? Het doel om kennis te maken, kennis uit te wisselen en kennis te behouden is naar onze mening behaald. Er zijn verbindingen gelegd, acties geformuleerd en inspiratie ontstaan voor vervolgonontwikkelingen. Daarnaast hebben een bijzonder nuttige, intensieve maar vooral ook inspirerende en motiverende week gehad met de deelnemende deltacollega's. We hebben er alle vertrouwen in dat de effecten van deze werkreis nog lang zullen doorwerken.



Groepsfoto op dag 5 bij de uitkijktoren Krammersluizen



Delta's on Tour Aftermovie

Van de Delta's on Tour werkreis is een korte aftermovie gemaakt. Via deze [link](#) kan de aftermovie worden bekeken op OneDrive.



**DELTA'S
ON TOUR
2023**





Dankwoord

Wat begon als een spontaan idee op het kantoor, eindigde als een waardevolle missie. We kunnen terugkijken op een bijzonder geslaagde Delta tour waar we de Nederlandse deltagebieden tussen Duitsland en België bezochten.

We hebben in de verschillende gebieden veel inspiratie opgedaan. Soms was het alsof je in eigen land op buitenlandse dienstreis was. De Eems-Dollard delta, het Lauwersmeer, de Waddenkust, het IJsselmeergebied en de Zuidwestelijke Delta blijken opvallend veel overeenkomsten te hebben, maar ook waren ze interessant verschillend. En juist dat maakt de samenwerking zo inspirerend. Het smaakt naar meer!

Fijne collega's

Binnen het reizend gezelschap van ca. 10- 15 personen was er vanaf het begin – eigenlijk al tijdens de voorbereiding – een enthousiast gevoel van 'yes eindelijk mogen we met elkaar het veld in'. Misschien is dat nog een after-Corona-effect. Hoe dan ook, er ontstond meteen een fijn teamgevoel. En iedereen had behoefte om kennis- en ervaring te delen.

We sparden en associeerden erop los, met de intentie om ons werk in onze Delta's nog beter te doen. En wat is het dan fijn om te merken dat je veel gedreven, hard werkende en fijne collega's hebt!

Dank

Allereerst willen we alle deelnemers bedanken voor het jullie inzet, plezierige samenwerking en enthousiasme. Dank ook aan alle inleiders, excursieleiders en andere betrokkenen. Dank ook aan Jelte Bosma en zijn collega's van RWS Landelijke Taken, die het vertrouwen hebben gegeven om budget beschikbaar te stellen. En last but not least dank aan de weergoden die de ongekende zomerstorm - met code rood - op woensdag (onze niet reisdag) uitgestort hebben. Het had heel anders kunnen lopen!

Eline Sieben, Roel Doef &

Gerben Dekker





Deelnemerslijst

Naam	Organisatie
Gerben Dekker	<i>Rijkswaterstaat WVL, Water & Ruimtegebruik</i>
Roel Doef	<i>Rijkswaterstaat WVL, Water & Ruimtegebruik</i>
Eline Sieben	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, NOV</i>
Simon Brasser	<i>Rijkswaterstaat Zee & Delta, NOV & Zuidwestelijke Delta</i>
Stefan Nieuwenhuis	<i>Rijkswaterstaat Zee & Delta, NOV</i>
Arno Nolte	<i>Zuidwestelijke Delta & Deltares</i>
Hermine Erenstein	<i>Rijkswaterstaat Zee & Delta, NOV</i>
Wouter Quist	<i>Rijkswaterstaat Zee & Delta, NOV</i>
Marijn Tangelder	<i>Rijkswaterstaat Zee & Delta, NOV</i>
Alien Kok	<i>Zuidwestelijke Delta</i>

Naam	Organisatie
Marcel Clewits	<i>Rijkswaterstaat Midden Nederland, NOV</i>
Gosse Metz	<i>Rijkswaterstaat Corporate Dienst, CD</i>
Aditi Sharma	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, NOV</i>
Sophia Bats	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, NOV</i>
Melloi Kremer	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, District Noord-Nederland Oost</i>
Auke Vogelzang	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, Communicatie en Strategie</i>
Agnes Lotstra	<i>Rijkswaterstaat Noord Nederland, Communicatie en Strategie</i>
Nicole van Jaarsveld	<i>Rijkswaterstaat Midden Nederland, NOV</i>
Nathalie van Veen	<i>Rijkswaterstaat WVL, Water & Ruimtegebruik</i>
Laura Tack	<i>Rijkswaterstaat WVL, Natuur & Waterkwaliteit</i>